

УДК 336.71

Дзюблюк О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Визначено основні теоретичні підходи до розуміння сутності й стратегічних цілей кредитної політики комерційного банку. Обґрунтовано сукупність макро- та мікроекономічних факторів впливу на організацію кредитної діяльності банків і необхідність врахування їхнього впливу при формуванні методологічних засад розроблення й реалізації кредитної політики.

***Ключові слова:** кредитна політика, комерційний банк, кредитні операції, фінансова криза, банківська система.*

Особливості функціонування банківської системи країни на етапі подолання наслідків світової фінансової кризи визначають необхідність формування комерційними банками адекватної кредитної політики, умови реалізації якої мають відображати врахування усіх попередніх прорахунків у кредитній діяльності та управління кредитними ризиками задля недопущення повторення тих негативних явищ і процесів у банківському секторі, які й призвели до розгортання великомасштабних кризових явищ на фінансових ринках світу. Саме кредитна політика та її практична реалізація мають визначати всю сукупність факторів впливу, які так чи інакше позначаються на структурі та якості кредитних вкладень комерційного банку, відображаючи його можливості задовольняти інтереси як своїх власників, так і різних груп клієнтів, на обслуговування котрих він орієнтує свою діяльність. Необхідність розв'язання даної проблеми визначається її зв'язком із важливими макроекономічними завданнями, обумовленими потребою обґрунтування системи заходів щодо подолання кризових явищ і розширення можливостей банківських установ із організації кредитування реального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, відображає наукові роботи провідних вітчизняних і зарубіжних економістів із приводу організації банківського креди-

тування, зокрема таких, як А. Мороз, В. Міщенко, В. Вітлінський, О. Васюренко, Г. Панова, О. Жарковська, А. Тавасієв, Н. Брук, Дж. Сінкі та ін. Проте невирішеним питанням залишається необхідність визначення стратегічних напрямів кредитної політики з метою забезпечення як фінансової стійкості банківської системи, так і ефективного кредитування економіки.

Метою даної статті є обґрунтування сукупності теоретико-методологічних засад формування найоптимальніших механізмів розроблення та реалізації комерційними банками власної кредитної політики, зорієнтованої на активізацію кредитного процесу, забезпечення прибуткової діяльності банку та спрямування грошових ресурсів у ті сектори економіки, які в найближчій перспективі зможуть стати локомотивами економічного зростання на шляху подолання наслідків світової фінансової кризи для вітчизняної економіки.

Важливою причиною світової фінансової кризи виявилось формування як у розвинених країнах, так і в Україні моделі економіки, базованої на високій заборгованості суб'єктів ринку, – домашніх господарств, підприємств, держави. У такій економіці через широкий розмах кредитної діяльності банків істотно пом'якшувались обмеження на здійснення позичкових операцій, тобто широкі можливості одержання коштів отримували ті економічні агенти, в яких доходи були явно недостатніми для погашення заборгованості. Саме м'яка кредитна політика банків або ж навіть відсутність її у ряді банківських установ як цілісного єдиного документа в кінцевому підсумку обумовила ті негативні явища і процеси на вітчизняному фінансовому ринку, які спричинили кризу в масштабах усієї національної економіки. За таких обставин розроблення адекватних теоретико-методологічних засад формування комерційними банками ефективної кредитної політики слід вважати необхідною умовою подолання наслідків фінансової кризи та відновлення кредитної діяльності банків, а відтак і економічного зростання в цілому.

Що стосується позицій теорії кредиту і банківської справи, то варто зазначити, що в економічній літературі не сформовано єдиного, чіткого підходу до сутності кредитної політики комерційного банку. Різні вітчизняні й зарубіжні автори пропонують відмінні тлумачення даної дефініції, базуючись на власному баченні ролі та місця кредитних операцій у банківській діяльності зокрема та економічному розвитку загалом.

Так, із погляду В. Вітлінського, кредитна політика – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поверненості; терміновості; диференційованості; забезпеченості; платності [1, 40]. Такої ж позиції дотримується і колектив авторів на чолі з проф. В. Міщенком

[2, 255]. На думку О. Васюренка, кредитна політика банку визначає завдання й пріоритети кредитної діяльності, засоби і методи їх реалізації, а також принципи та порядок організації власне кредитного процесу [3, 159]. Отже, подібні підходи досить загальним чином трактують зміст кредитної політики банку. Так само й у працях російських економістів нема єдиних поглядів на сутність кредитної політики банку. Наприклад, Г. Панова запропонувала визначення кредитної політики як стратегії і тактики банку щодо залучення ресурсів на поворотній основі та їх інвестування в частині кредитування клієнтів банку [4, 21]. Подібним чином і О. Жарковська визначила суть кредитної політики як стратегію і тактику банку в сфері отримання і надання кредитів [5, 198]. На думку Г. Белоглазової та Л. Кроливецької, кредитна політика визначає об'єктивні параметри, якими мають керуватися банківські працівники, котрі відповідають за надання та оформлення позичок і управління ними [6, 278]. А з позицій А. Тавасієва, формування кредитної політики банку – це лише один із етапів планування його діяльності [7, 612].

При загальнішому підході поняття кредитної політики виносять на макроекономічний, регулятивний рівень. Зокрема, у праці проф. А. Мороза визначено, що «кредитна політика – це система заходів центрального банку та держави в кредитній сфері з метою регулювання грошового обігу і досягнення інших економічних і соціальних цілей» [8, 150]. Однак такий розгляд кредитної політики не спрямований на аналіз діяльності комерційних банків, а характеризує масштаби державного регулювання економіки монетарними засобами. Відтак кредитну політику слід розглядати передусім саме з погляду кредитної діяльності банків другого рівня, тобто комерційних банків.

Дещо відмінні тлумачення кредитної політики можна побачити і в роботах західних економістів. Так, у праці Н. Брука зазначено, що «кредитна політика немовби створює кредитну мову банку загалом, і це мова дуже важлива для підтримки наступництва відповідно до зростання банку, диверсифікації його діяльності та делегування кредитних повноважень і обов'язків у банку» [9, 249]. У роботі Дж. Сінкі кредитна політика потрактована як документально оформлена схема організації і контролю кредитної діяльності банку [10, 938].

Аналізуючи позиції різних авторів щодо сутності кредитної політики банку, потрібно враховувати передусім її кінцеву мету щодо формування оптимальної структури кредитних вкладень. За таких обставин необхідно передусім визначити стратегічні цілі кредитної політики банку, що слугують основою його кредитної діяльності. Як основні такі цілі можна виділити наступні. По-перше, це задоволення потреб клієнтів в отриманні коштів у тимчасове користування відповідно до різних видів кредитів, що їх

пропонують на ринку, позиціонуючи конкурентні позиції банку на ньому. По-друге, це отримання прибутку як власне мета діяльності банку як комерційного підприємства в умовах ринкової економіки, однак при забезпеченні належного рівня своєї ліквідності та мінімізації ризиків за здійснюваними операціями. А за нинішніх обставин подолання наслідків світової фінансової кризи можна було б виділити ще й третю мету – відновлення докризових позицій банку на кредитному ринку та ефективна організація кредитних операцій задля недопущення системних кризових явищ у банківському секторі.

Кредитна політика комерційного банку має забезпечити оптимальне застосування коштів у трьох основних сферах, в які спрямовують залучені ресурси: 1) кредитування поточної господарської діяльності підприємств, пов'язане зі задоволенням їхніх потреб у поповненні оборотних коштів; 2) кредитування інвестиційної діяльності, що зумовлено необхідністю залучення коштів на збільшення основних засобів, реконструкцію та розширення виробництва; 3) кредитування фізичних осіб, що визначається задоволенням різноманітних споживчих потреб і забезпечує стимулювання платоспроможного попиту в країні. Практична реалізація цих завдань означає зайняття банком певного сегменту на фінансовому ринку та пропозицію такого набору кредитних послуг, який дав би змогу утримувати стійкі конкурентні позиції з огляду на діяльність інших кредитних установ і запропоновані ними кредитні послуги. З іншого боку, стратегічні цілі кредитної політики банку мають визначати якісні параметри його діяльності – з погляду забезпечення ліквідності та прибутковості. У цьому разі йдеться про необхідність урахування при видачі позичок основних засад функціонування банку як ринкового підприємства, що визначається необхідністю отримання доходу за активними операціями і забезпечення інтересів вкладників й акціонерів банку через відповідні процентні та дивідендні виплати.

Таким чином, кредитну політику слід було б точніше визначити як розроблення й реалізацію системи заходів із управління кредитним процесом комерційного банку, що охоплює всі основні етапи організації кредитних операцій і має стратегічними цілями забезпечення дохідності банківської діяльності та зниження кредитного ризику. Дані етапи охоплюють усі основні аспекти діяльності банківського персоналу в сфері кредитних операцій – від вибору орієнтовних напрямків розміщення кредитних ресурсів, відповідно до чого здійснюють приймання і розгляд конкретних заявок на видачу позичок, до кінцевого погашення кредиту й нарахованих за ним процентів. Саме тому реалізація стратегічних цілей кредитної політики комерційного банку має бути в основі розроблення відповідної концепції, головна мета якої полягає у виділенні й аналізі головних факторів

впливу на можливості банку щодо оптимальної кредитної діяльності. А це вже передбачає комплексну оцінку сукупності макро- і мікроекономічних факторів впливу, що позначаються на практичних можливостях банківських установ із організації кредитних операцій. Необхідність урахування цих факторів якраз і пов'язана з потребою найадекватніше оцінити перспективи ефективного застосування власного капіталу і залучених ресурсів у позичкових операціях банку з метою досягнення основних стратегічних цілей кредитної політики.

Щодо макроекономічних факторів, то потрібно розуміти, що вони є об'єктивними, проте комерційний банк має враховувати їх у своїй діяльності з огляду на особливості їхнього впливу на процес реалізації кредитної політики. Серед найважливіших макроекономічних факторів впливу на кредитну діяльність комерційних банків можна відзначити наступні.

По-перше, це загальний стан і динаміка економічного розвитку країни, що визначає можливості активізації кредитної діяльності банків із огляду на показники обсягу валового внутрішнього продукту і тенденції його зміни на перспективу. Це передбачає формування ринкової кон'юнктури, яка зумовлює попит суб'єктів ринку на товари, роботи і послуги, а підприємств, що їх виробляють, – на основні фактори виробництва, у т. ч. капітал, що й визначає попит на банківські кредити. Водночас потрібно враховувати, що у період кризових явищ на фінансових ринках не діють традиційні для ринкових відносин причинно-наслідкові зв'язки щодо зміни фаз ділового циклу і кон'юнктури кредитного ринку, а відтак банки мають проводити кредитну політику з особливою обережністю, щоб не допустити вкладення коштів у потенційно збиткові проекти та ризику банкрутства.

По-друге, фінансова політика уряду, котра впливає на структуру банківського кредитного портфеля через значні обсяги бюджетного дефіциту і низький рівень виконання бюджету, що істотно деформує структуру фінансового ринку країни, утворюючи перекіс із кредитування банками реального сектора в бік державних запозичень.

По-третє, грошово-кредитна політика центрального банку, що визначає кредитні можливості комерційних банків із точки зору впливу основних інструментів монетарного регулювання на їх ресурсну базу. Цілком очевидно, що банки при плануванні своєї кредитної діяльності мають враховувати як можливості доступу до кредитів центрального банку, що визначаються ринковими важелями грошово-кредитного регулювання, так і ймовірність запровадження нових або зміни існуючих норм реалізації банківських операцій у порядку адміністративного доповнення до відповідних регулятивних заходів.

По-четверте, рівень інфляції в країні, що є важливим макроекономічним фактором, котрий впливає на структуру кредитних операцій комерційних банків як за термінами, так і за видами валют, враховуючи умови підтримання стійкості національної грошової одиниці. Адже невизначеність перспектив розвитку господарства і майбутньої динаміки цін істотно посилюють ризик, пов'язаний із довготерміновим вкладенням коштів саме в національній валюті, що об'єктивно позначається на кредитних операціях, у структурі котрих починають домінувати валютні кредити, неспроможність позичальників погасити які в період фінансової кризи поставила на межу банкрутства низку банків в Україні. Крім того, чим вищими є темпи інфляції в країні, тим менша частка довготермінових позичок у кредитному портфелі, що негативно позначається на інвестиційній активності й забезпеченні стійкого економічного зростання.

По-п'яте, умови підприємницької діяльності, що визначають можливості оптимальної організації кредитних операцій банківських установ, із урахуванням особливостей того бізнес-середовища, в якому вони діють у даний історичний період. Адже саме від створення таких умов на законодавчому рівні залежить захищеність інтересів як кредиторів, так і позичальників, чого можна досягти відповідними нормативними актами про банкрутство, заставу, іпотеку та їх активним застосуванням на практиці. Оптимізація податкового законодавства, формування ефективного ринку землі, запровадження дієвих процедур банкрутства і санації неплатоспроможних підприємств, створення повноцінних вихідних умов розвитку малого та середнього бізнесу мають, у кінцевому підсумку, визначати ті умови підприємницької діяльності, які безпосередньо впливатимуть на ефективність кредитної політики банків.

Загалом оцінка макроекономічних факторів впливу при розробленні методологічних засад формування кредитної політики комерційного банку має базуватися на тому міркуванні, що хоча регулювати вплив згаданої групи факторів на власну кредитну активність комерційні банки не можуть, об'єктивне врахування кожного з них й адекватний розрахунок можливих наслідків для організації позичкових операцій надає ширші можливості для ефективнішої організації кредитних операцій та зменшення величини ризиків, пов'язаних передусім із перебігом економічних процесів на макrorівні.

Що стосується мікроекономічних факторів впливу, то вони більше визначаються якістю управління банком, рівнем його фінансового менеджменту, діловими якостями і досвідом персоналу, а відтак більше регульовані з точки зору врахування при розробленні кредитної політики. До таких факторів впливу слід віднести три наступні:

По-перше, величина власного капіталу банку, що визначає можливість банківської установи здійснювати кредитні операції з огляду на нормативи регулювання ліквідності, передусім кредитного ризику, встановлені центральним банком. Відтак рівень капіталізації має бути адекватним до характеру і масштабів здійснюваних банками операцій. Низький рівень власного капіталу банку означає надмірну концентрацію ризиків у банківській діяльності, обмеження асортименту фінансових послуг та збільшення затрат на їх надання. Втрата ж капіталу робить неможливим функціонування банку і може призвести його до банкрутства. Загалом нинішній рівень капіталізації банківської системи України є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування та розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливість банків розширювати асортимент кредитних послуг для підприємств і населення, спричиняючи високу вартість ведення банківського бізнесу. Нині в Україні не створені сприятливі адміністративні, податкові та економічні умови для інвестицій у банківський капітал, що й спричиняє менші, ніж збільшення банківських активів, темпи його зростання. Тому при розробленні концепції формування кредитної політики комерційні банки мають враховувати сукупність заходів щодо підвищення рівня власного капіталу (проведення додаткових емісій, капіталізація прибутку, залучення зовнішніх інвестицій, концентрація шляхом активізації процесів злиття і поглинання). Адже саме достатній обсяг власного капіталу є необхідною умовою успішного виконання банками своєї посередницької функції у перерозподілі грошових коштів, ефективного кредитування виробничого процесу і просування товарів та послуг на ринок.

По-друге, структура й обсяг залучених ресурсів, що безпосередньо кількісно і якісно впливають на структуру та величину кредитних операцій банку. Адже саме від обсягу залучених у різного роду пасиви коштів залежить можливість банківської установи надавати позички. Можливості реалізації ефективної кредитної політики комерційних банків стосовно забезпечення процесу фінансування широкомасштабних інвестиційних проєктів і суттєві зрушення у розвитку реального сектору визначаються спроможністю акумулювати достатній обсяг довготермінових ресурсів. Однак нині ресурсна база комерційних банків нашої країни є більше короткотерміною. Потрібно розуміти, що в умовах зростання доходів населення відповідне зростання депозитної бази банків пов'язано не так із активізацією їхньої роботи щодо залучення коштів на ринку, як із відсутністю альтернативних напрямків вкладення коштів – насамперед на ринку цінних паперів, що зумовлюватиме потребу реалізації завдання стосовно вдосконалення депозитних операцій комерційних банків як комплексу заходів, котрий слід враховувати у концепції формування кредитної політи-

ки банку. Це стосується насамперед активізації зусиль щодо залучення коштів підприємств і населення на термінові депозити як найстійкішу частину акумульованих банками ресурсів, розширення кола депозитних рахунків клієнтів із різноманітним режимом функціонування, що може надати банківським вкладникам низку додаткових можливостей, активізація розвитку інтернет-банкінгу як засобу стимулювання додаткового залучення коштів клієнтів через онлайнові депозити та інші заходи.

По-третє, досвід і кваліфікація банківського персоналу, що позначається на умовах роботи комерційного банку загалом та ефективності його кредитних операцій зокрема. Справа в тому, що саме рівень професіоналізму працівників банку можна вважати однією з ключових умов забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, що виражається в якості кредитної діяльності. Відтак при розробленні концепції кредитної політики потрібно враховувати і такі важливі аспекти, як добір спеціалістів, формування необхідних професійних якостей, розміщення кадрів, шляхи підвищення результативності роботи персоналу, формулювання посадових обов'язків у сфері кредитування і контроль за їх виконанням. На практиці досвід і кваліфікація банківського персоналу визначають можливості банку з реалізації стратегічних цілей кредитної політики, що пов'язано з наявністю необхідних знань і практичних навиків у банківських працівників для належної організації кредитного процесу й запобігання впливу на нього кризових явищ.

Таким чином, адекватна оцінка сукупності макро- і мікроекономічних факторів впливу при розробленні концепції кредитної політики банку є основою не лише для вибору пріоритетів при здійсненні кредитних операцій, а й забезпечення своєчасного переорієнтування позичкових вкладень у разі виникнення несприятливого середовища для діяльності клієнтів банку в тому чи іншому секторі економіки внаслідок дії згаданих факторів.

Загалом визначення факторів впливу на кредитну діяльність комерційного банку має враховувати, що спрямованість кредитної політики повинна відповідати потребам участі позичених коштів у розв'язанні проблем безперебійності процесів виробництва та реалізації продукції, ефективності господарської діяльності, економного використання ресурсів і забезпечення грошового обороту необхідними платіжними засобами.

Як висновки з даного дослідження необхідно зазначити, що практична реалізація кредитної політики комерційного банку має визначати всю сукупність факторів впливу, які так чи інакше позначаються на структурі та якості позичкових операцій, відображаючи їх можливості задовольняти потреби реального сектору в грошових ресурсах із метою забезпечення неперервності розширеного відтворення і недопущення у майбутньому підриву стійкості банківської системи та розгортання кризових явищ на фі-

нансовому ринку. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є пошук ефективних інструментів і методик управління кредитними ризиками комерційних банків, використання яких служить необхідною умовою реалізації ефективної кредитної політики в інтересах забезпечення стабільного довготривалого економічного зростання і недопущення розвитку фінансової кризи у сфері кредитних відносин банків із клієнтами.

In the article the basic theoretical approaches to understanding of essence and strategic aims of commercial bank's credit policy are certain. The whole complex of macro- and microeconomic factors of influence on organization of banks credit activity is grounded, and also necessity of taking into account of their influence in forming of methodological bases of working out and realization of credit policy.

Key words: *credit policy, commercial bank, credit operations, financial crisis, banking system.*

Определены основные теоретические подходы к пониманию сущности и стратегических целей кредитной политики коммерческого банка. Обоснована совокупность макро- и микроэкономических факторов влияния на организацию кредитной деятельности банков, а также необходимость учета их влияния при формировании методологических основ разработки и реализации кредитной политики.

Ключевые слова: *кредитная политика, коммерческий банк, кредитные операции, финансовый кризис, банковская система.*

Література

1. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / За ред. В. В. Вітлінського. – К.: Знання, 2000. – 251 с.
2. Банківські операції: Підручник / За ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
3. Васюренко О. В. Банківський менеджмент: Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
4. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка: монография. – М.: ИКЦ «ДИЦ», 1997. – 464 с.
5. Жарковская Е. П. Банковское дело: Учебник. – М.: Омега-Л; Высш. шк., 2003. – 440 с.
6. Банковское дело: Учебник / Под ред. Г. Н. Белоглазовой, Л. П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 592 с.
7. Банковское дело: управление и технологии: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. А. М. Тавасиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
8. Банківська енциклопедія / Під ред. проф. А. М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 328 с.
9. Банковское дело и финансирование инвестиций: Том II: Политика и стратегия. – Часть 1 / Под ред. Н. Брука. – Вашингтон: Институт экономического развития Всемирного банка, 1995. – 380 с.
10. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Пер. с англ. – М.: Catallaxy, 1994. – 962 с.